

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 41 • Erzurum 2014

ANTİKÇAĞDAN ALMAN İDEALİZMİNE; ESTETİK BİR DEĞER OLARAK GÜZELLİK

İsmail ŞİMŞEK (*)

ÖZ

Estetiğin konusunu oluşturan güzellik problemi insanın var olması ile birlikte ortaya çıkmış bir konudur. İnsan, karşılaştığı ya da tecrübe ettiği her nesneyi anlamlandırma yoluna gitmiş ona güzel, çirkin, iyi, kötü, yararlı vb. estetik değerler yüklemiştir. İnsanın karşılaştığı nesnelere anlamlandırma yolunda o nesnelere yüklemiş olduğu en önemli estetik değer hiç şüphesiz güzellik değeridir. Çalışmamızda estetik bir değer olan güzelliği Antikçağ'ın en önemli filozofu olan Platon ile Alman idealizminin en önemli düşünürü olan Kant'ın görüşleri çerçevesinde ele alıp değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: *Güzellik, Estetik, İyi, Yararlı, Doğru-Hakikat*

ABSTRACT

Beauty; As an Aesthetic Value from Antique Age to German Idealism

Beauty problems which forming the subject of aesthetic is an issue that has survived since the existence of mankind. Human being has always tended to mean the objects he or she encounters or experiences and loaded esthetic values to them as beautiful ugly good, bad, useful and so on. Undoubtedly, meaning to objects that the human have encountered on the path that you have installed the most important aesthetic value is the value of beauty. In our study, we are going to evaluate the beauty concept, which is an aesthetic value, by considering the views of Plato-the most important philosopher of Antique age and Kant- the most important philosopher of German idealism.

Keywords: *Beauty, Aesthetic, Good, Usefull, Truth.*

* Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

İnsan, bilen bir varlık olması nedeni ile varlığı ile başlayan süreçte karşılaştığı, tecrübe ettiği, aklettiği her nesneyi anlamlandırma çabasına girişmiş, bu nesnelere iyi, kötü, güzel, çirkin gibi estetik değerler yüklemiştir. İnsanın karşılaştığı, tecrübe ettiği bu nesnelere anlamlandırma çabasında o nesnelere yüklemiş olduğu en önemli değerlerden birisi de hiç şüphesiz güzellik değeridir. Güzellik değerinin konusunu oluşturduğu estetik bilimi diğer bilimlere göre çok sonra ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. Yunanca duymak, algılamak manasına gelen *aishetitos*, *aisthanesthai* kelimelerinden türeyen ve güzel duygusuyla, güzelin algılamasıyla ilgili şey anlamına gelen estetik, güzelin ve güzel sanatların yapısını inceleyen bilim dalı,¹ duyulur algının, duyusallığın sağladığı bilgi ile ilgili bilim dalı,² bize hoş ya da haz verici olarak adlandırdığımız bir heyecan veya duygu veren şeylerin incelenmesi ile ilgili bilim,³ sanat ya da güzellik alanında söz konusu olan değerleri konu alan felsefi disiplin gibi tüm sosyal bilimlerde olduğu şekliyle çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Ancak en genel manasıyla estetik, sanat ya da güzellik alanında söz konusu değerleri konu alan felsefi disipline; felsefenin güzeli ya da güzelliği konu alan iyi, çirkin, hoş, yüce, trajik gibi güzellikle yakından ilişkili olan kavramları araştıran, doğal nesne ya da insan eseri olan ürünlerde sergilenen güzelliklerle ilgili yargı ve yaşantılarımızda söz konusu olan değerleri, haz ve tatları analiz eden dalına; estetik nesnelere, estetik tecrübenin nesnelere yönelen temaşada söz konusu olan kavramların analiziyle ilgili olan felsefi disipline denir.⁴

Estetiği bağımsız bir bilim dalı olarak ilk defa ele alıp inceleyen Alman filozofu Alexander G. Baumgarten'dir. Baumgarten, 1750-1758 yılları arasında yayımlanmış olduğu *Aesthetica* adlı eserinde bu bilimi temellendirip, estetiğin konusunu belirleyerek sınırlarını çizmiştir.

Baumgarten, estetiği, özgür sanatlar teorisi, aşağı bilgi teorisi, güzel üzerine düşünme ve duyuşal bilimin bilimi olarak tanımlar.⁵ Baumgarten'in tanımında ortaya çıkan belirleyici temel özellik duyuşal bilgidir. Bilgiyi, aşağı bilgi yetisinin ortaya çıkardığı bilgi ve yukarı duyuşal yetisinin ortaya çıkardığı bilgi olmak üzere ikiye ayırır. Duyuşal bilgi kavramını, aşağı bilgi yetisinin ortaya

1 Beardsley, Monroe C., "History of Aesthetics", *The Encyclopedia of Philosophy*, (ed. Paul Edwards), Macmillian Publishing, New York, 1987, c. I, 9; Nejat Bozurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Asya Kitapevi, Bursa 2000, s. 33.

2 Tunalı, İsmail, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 13.

3 Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 199.

4 Cevzici, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, Ankara 1997, s. 255.

5 Herder, Johann Gottfried, *Selected Writings On Aesthetics*, Princeton University Press, New Jersey, USA 2006, s. 121.

koyduğu tasavvur olarak gören Baumgarten'e göre, buradaki aşağı bilgi yetisi kavramı, onun kötü ya da zararlı bilgi olduğundan değil, sadece nitelik olarak böyle bir bilginin aşağıda olmasındandır.⁶ Estetiği, açık ve seçik olmayan bir bilginin, duyuşal bilginin bilimi olarak tanımlayan Baumgarten'e göre, açık ve seçiklik, estetik bilginin ölçüsü değildir. Açık ve seçik olmayan bilgi, aşağı bilgi yetisinin ortaya koyduğu tasavvurlardır. Açık ve seçik bilgi ise, zihinsel bilginin ölçüsüdür. Açık ve seçik olan zihinsel bilgi ise, mantık bilgisidir.⁷

Baumgarten, estetik ile mantık bilimi arasındaki farkı göstermek için, sıradan bir mermer bloğundan içi oyularak yapılan top örneğini verir. Ona göre mantık burada, maddenin azalıp azalmadığı, topun nasıl meydana geldiği vb. ile ilgilenir ve bir takım çıkarımlarla olayı açıklamaya çalışır. Bu ise, dar bir çerçeveden olayı açıklamaktır. Oysa estetiğin görevi bu bilginin ötesine geçmektir. Mantığın verdiği bilgiyi artırmaktır. Açıkça anlaşılabilenin, idrak edilebilenin ötesine geçmektir.⁸ Anlaşılabilenin ötesine geçme ise Baumgarten'e göre, kapalı bilgidir. Bu yüzden estetik bilgi, bu manada açık seçik olmayan kapalı bilgidir. Bir şiiri düşündüğümüzde şair, bir mantıkçının aksine doğadaki bir olayı, temel prensiplerden, ilkelerden bağımsız bir şekilde herkesin görmediği şeyleri, kendi kişisel coşkuluğu ve dinginliği içinde daha içsel, daha zengin, daha çeşitli anlatabilir. Bu anlatımdaki bilgi, güvenilir bir bilgidir ve daha değerlidir. Çünkü bu, mantığın eksik bıraktığı alanların tamamlanmasıdır.⁹

Baumgarten'e göre, estetik ile mantık arasında tam bir karşılımlık vardır. Bununla birlikte, her ikisi de özce birbirinden farklı değildirlir. Çünkü her ikisi de hakikati, yetkinliği bulmak ister. Mantığın istediği, zihni bilginin yetkinliğidir. Estetiğin istediği yetkinlik ise, duyulur bilginin yetkinliğidir. Yetkin bilgi ise, doğru bilgidir. Ancak, bunun yanı sıra mantığın aradığı yetkinlik olan doğruluk-hakikat ile estetiğin aradığı doğruluk-hakikat birbirinden farklıdır. Mantığın aradığı yetkinlikteki hakikat, zihnin nesnelere uygunluğudur. Estetiğin aradığı yetkinlik ise, doğruluğun başka bir ifadesi olan güzelliştir.¹⁰ Dolayısıyla estetik bilginin yetkinliği olan doğruluk, estetik bilgi alanına gir-

6 Shusterman, Richard "Some Aesthetics: A Disciplinary Proposal", *Journal of Aesthetics And Art Criticism*, Volume: 20, 1999, s. 57.

7 Hammermeister, Kai, *German Aesthetic Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 11; Tunalı, *Estetik*, s.10; Peyami Gürel, "Estetik'i Doğru Anlama Üzerine", Erişim Tar: 21.01.2012, www.makaleler.Wordtpress.com, s. 2.

8 Birgit, M. Katrser, "On Aesthetics and Sensation, Reading Bumgarten With Leibniz With Deleuzcon", Erişim Tar: 11.01.2013, www.esrheticatijdschrift.nl, s. 2.

9 Herder, *a.g.e.*, s. 122.

10 Tunalı, *a.g.e.*, s.15.

diği zaman artık onun adı güzellik olur. Bu durumda güzellik, duyuşsal bilginin yetkinliğı demektir.

Her ne kadar estetik bir değer olan güzelliğin konusunu oluşturduğu estetik bilimi bağımsız bir bilim dalı olarak 18. yzyıl Alman filozofu Aleksander Baumgarter'le başlasa da estetik problemlerle ilgilenme, estetiğin konusunu oluşturan güzellik değerini ele alıp inceleme Antikçağ'a kadar geri gider. Dolayısıyla çalışmamızda biz estetiğin konusunu oluşturan güzellik değerini Antikçağ filozofu olan Platon ve Alman idealizminin en önemli düşünürlerinden olan Kant'ın görüşleri etrafında ele alıp inceleyeceğiz.

Platon ve Kant'ın Düşüncelerinde Estetik Bir Değer Olarak Güzellik Kavramı

Düşünce tarihinde estetik alanla ilgili problemleri bağımsız bir disiplin halinde olmasa da felsefi biçimde ilk olarak ele alıp inceleyen filozof Platon'dur. Platon, estetiğin konusu olan güzeli, felsefi bilginin konusu olan doğru ve ahlaki bilginin konusu olan iyi ile birlikte ele alıp incelemiştir. Bununla birlikte, Platon'dan önce de birçok filozof, felsefi bir biçimde olmasa da güzelle ilgili düşüncelerini ortaya koymuştur. Örneğin, Platon'dan önce Pythagoras güzelliği, birbirine zıt olan şeylerin, karşıtlıkların harmanlanmasıyla ortaya çıkan dengeden oluşan uyum olarak, Herakleitos güzeli, uyum, ahenk ve armoni olarak tanımlamlarken, Sokrates ise güzeli iyi olanla aynı şey olarak görüyordu. Bu nedenle Sokrates ahlaki değerlerle estetik değerleri birbirlerine yaklaştırmakta hatta aynılaştırmaktadır. O, iyi ve güzeli aynı ilgi içinde ereğini doğru olarak gerçekteştiren şey olarak görür. Onun için bir şeye elverişli olan her şey iyi ve güzel, bir şeye elverişli olmayan her şey ise, kötü ve çirkindir.¹¹

Platon'nun güzellik anlayışı, felsefi anlayışının temelinde olduğu gibi idea öğretilerine dayanır. Ona göre idea, gerçek varlık olup varlığın ana ilkesidir. Birçok şeyde olduğu gibi idea, kavranan ama görünmeyen şeydir. Bilindiği gibi onun felsefi anlayışında, varlıkların asıllarının bulunduğu; ancak kendiliğinden görünmeyen ideaların oluşturduğu ve bu asılların yansımalarının, görünüşlerinin bulunduğu âlem olmak üzere iki âlem görüşü vardır. Görünen bu dünya gerçek ideaların yansımasıdır. Bu yüzden, bu dünyadaki varlıklar gerçek olmayıp salt ideaların gölgeleridirler.¹²

Platon'un güzellik anlayışı, felsefi görüşlerinin bütün alanlarında olduğu gibi hocası Sokrates'in etkisinde olduğu gençlik dönemi, olgunluk dönemi

11 Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, (çev. Candan Şentuna), (2. Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, III. Kitap, s.75.

12 Platon, *Devlet*, (çev. Nurten Koç), Kavram Yayınları, İstanbul 2011, s. 218.

ve Pythagorasçılığın etkisinde olduğu yaşlılık dönemi olmak üzere üç değişik temel üzerine şekillenmiştir.

Sokrates'in etkisinde olduğu gençlik döneminde güzellik ona göre, meydana gelmeyen, başka bir şeye dönüşmeyen, tek olan; kendinde var olan, uzay ve zamanın dışında olan fizik ötesi bir ideadır. Bu dönem güzellik anlayışında güzel, bir yönüyle güzel, diğer yönüyle çirkin gözüken, bir yerden, bir zamandan diğer bir yer ve zamana göre değişmeyen, bazı estetik sujelerin güzel bulunduğu, bazılarının ise güzel bulmadığı olmayan, güzelliğini herhangi bir organla göstermeyen ideadır. Buradaki güzellik, sadece ideanın güzelliğidir. Bu ideadan başka güzel diye nitelendirilen tüm şeyler, güzelliğini bu ideadan alırlar. Bu ideanın güzelliği ise, başka güzel şeylerden fayda sağlamaz, ölümü ve doğumu, artması, eksilmesi olmaz, bedende, elde ayakta, yüzde görülmez. Ne sesi var duyulsun, ne de bilinen bir bilgidir, ne canlılarda, ne yerde, ne de göktedir. Sadece kendisinde, kendiliğinden var olan güzelliğidir.¹³ Platon'un buradaki güzellik anlayışı bir nevi Tanrısal bir güzellik halini almaktadır. Çünkü burada güzel, hiçbir forma sığmayan ve hiçbir mantık kuralının belirlemediği gerçek bir varlık haline dönüşmektedir. Yani güzel, yalnızca bir estetik değer olarak değil, tüm varlıklarla ilgili tümel değer olmaktadır.¹⁴ Dolayısıyla Platon, güzelliği kendinden, kendiliğinden olan; kavrama dayanan, kavranan, güzelliklerin kaynağı, varlığıyla bütün şeyleri güzel kılan Mutlak güzel ve duyulur dünyadaki kendilerini aşan, Kendinde Güzel'den dolayı; yani güzel ideasından dolayı güzel olan, ona katılmakla güzellik kazanan olmak üzere iki tür güzelden bahseder. Biz bu çalışmamızda Platon'un Mutlak Güzel'e ilişkin düşüncelerine değil -zira bu konu onun Tanrı'nın güzelliği ile ilgili düşüncelerini içerir- estetik bir değer olan güzel kavramının neyi içerdiğini, Kant'ın bu konudaki görüşleri ile karşılaştırarak ele alıp inceleyeceğiz.

Platon'un II. dönemi olarak bilinen olgunluk dönemindeki güzellik anlayışında ontolojik bir güzellik söz konusudur. Bu dönem, onun salt güzellik kavramını ele aldığı, sevgi kavramının ön planda olduğu dönemdir. Güzele ulaşmanın ve onda yaratıcı olmanın nedeni sevgidir. Ona göre, insanın ölümsüzlüğe ulaşmasının iki yolu vardır. Birincisi beden ile ulaşılan yol; bu güzel çocuklara yönelme ve bunlardan meydana gelen çocuklarla olur. İkincisi ise, gençlere yönelip onlara erdemliliği öğretmekle olan ruh ölümsüzlüğüdür. Erdemi öğrenen insanlar bunu yaşam ve davranışlarında gösterirler. Buradan ruh ve erdem güzelliğine, oradan da gerçek güzelliğe ulaşmış olurlar.¹⁵

13 Platon, *Şölen*, (çev. Birdal Akar), Şule Yayınları, İstanbul 2009, s. 75.

14 Arat, Necla, *Etik ve Estetik Değerler*, Telos Yayınları, İstanbul 1996, s. 44.

15 Platon, *Şölen*, s. 62.

Hocası Sokrates'in etkisinin sezildiği dönemlerde Platon, güzel kavramı ile iyi kavramı arasında bir bağlantı kurar. Zira hocası Sokrates'e göre iyi ve güzel bir bakıma aynı şeylerdir. Aristippos'la geçen diyalogta o bu durumu şöyle ifade ediyor:

Aristippos: Sen bana, ben sana iyi bir şey bilip bilmediğini soruyordum gibi cevap veriyorsun.

Sokrates: Sen iyi ile güzeli başka şeyler mi sanıyorsun? Aynı ölçütte değerlendirildiğinde aynı şeyin hem iyi hem de güzel olduğunu bilmiyor musun? İlk bir bakıma iyi, bir bakıma güzel değil midir? Bundan başka insanlar aynı şekilde aynı yönde iyi ve güzel diye adlandırılmazlar mı? İnsan bedeni aynı noktasından hem güzel hem de iyi olarak görülür. Kısaca iyi ve güzel, aynı ilgi içinde ereğini doğru olarak gerçekleştiren şeydir.¹⁶

Bunun gibi Platon da yapılan işlerin iyiliği ve güzelliğini ya da kötülüğü veya çirkinliğini o işlerin ne amaçla yapıldığına bağlar. *Eğer bir iş hakkıyla yapıldıysa iyi, öyle yapılmasa kötü olur.*¹⁷

Platon'a göre insan her zaman iyi şeylere yönelir, onları elde etmeye çalışır. Çünkü güzel şeyleri seven onları elde etmeye çalışır. Güzel şeyleri elde edince de mutlu olur. Aynı şekilde güzelin yerine iyi kavramını koyduğumuzda da görülecektir ki, mutlulukları mutlu eden iyi şeylerdir. Bu da aynı zamanda güzeldir.¹⁸

Görüldüğü gibi Platon iyi ve güzel kavramını zaman zaman bir birine yakın hatta aynı anlamda kullanmıştır. Alman idealizminin en önemli filozofu olan Kant ise, estetik bir değer olan güzel kavramını iyi kavramından ayırmış ve güzel kavramını salt bir estetik kavram olarak ele alıp incelemiştir.

Denilebilir ki, Kant'ın estetik değerlerle ilgili olan en önemli eseri hiç şüphesiz *Yargı Yetisinin Eleştirisi* adlı eseridir. Kant bu eserinde güzel ve diğer estetik değerler olan iyi, hoş, yararlı ve yüce gibi kavramları karşılıklı olarak ele alıp incelemiştir. Kant, eserinde iyi ve güzel kavramlarını bir birlerinden ayırmış, ikisinin farklı şeyler olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre, bir şeyin iyi olduğunu söylemek için her zaman o şeyin öncelikle ne olduğunu, yani kavramını bilmemiz gerekir. Bu da bir şeye iyi demek için o şeyin olması gerektiği ölçüleri bilmeyi gerektirir. Oysa güzelde mantıksal ölçüde yargılanabileceği böyle bir kural ya da temel ölçüt olamaz. Güzel, belirli bir

16 Ksenophon, *III. Kitap*, s. 75.

17 Platon, *Şölen*, s. 31; Ayrıca Güzel ve diğer kavramlarla ilişkisi için bkzn. İsmail Şimşek, *Dinin Estetik Boyutu*, Etüt Yayınları, Samsun 2014.

18 Platon, *Şölen*, s. 66. 204d, 205a.

kavrama dayanmaksızın hoş giden şeydir.¹⁹ Dolayısıyla bir şeyi güzel bulmak için o şeyin kavramını bilmemize gerek yoktur. Örneğin gelişi güzel çizilmiş çiçekler, özgür hatlar, amaçsızca birbiri içine geçmiş çizgiler hiçbir anlam taşımayabilirler, hiçbir kavrama da bağlı değildirler. Buna rağmen yine de hoş giderler ve güzeldirler. Dolayısıyla Kant için iyi ve güzel aynı şey değildir.²⁰

Kant'a göre iyi ile güzel arasındaki fark, en sıradan bir konuşmada ya da en sıradan bir konuda da ortaya çıkmaktadır. Örneğin, baharatlı ve başka katkılar yoluyla beğenilen, güzel bulunan bir yemek için hiç düşünmeden onun hoş olduğu söylenebilir. Ancak bu, onun iyi olduğu anlamına gelmez. Çünkü baharatlarla doldurulmuş bir yemek duylara dolaysız olarak haz verse de dolaylı olarak sonraki sonuçlarına bakarak sağlık problemlerinden dolayı pekâlâ birisi için iyi olamayabilir.²¹

Kant'a göre iyi ile güzel arasındaki diğer bir fark da, iyinin kavramsal bir hoşlanma sağlarken, güzelin her türlü ilgiden bağımsız bir hoşlanma sağlamasıdır. Buna göre iyiden duyulan hoşlanma, iyiyi meydana getirecek bir eylemin sonucudur. Bu nedenle iyi, istemenin yani aklın belirlediği arzulanma yetisinin nesnesidir. Dolayısıyla bir şeyi isteme, onun var oluşundan hoşlanma yani ona bir ilgi duyma birbirleriyle özdeşdir. Ancak güzelden duyulan hoşlanma ise, seyirseldir. Güzellikteki yargı, nesnenin var oluşu karşısında kayıtsız kalan bir yargıdır. Çünkü beğeni yargısı bir bildiri yargısı değildir.²² Öyleyse güzel, kavramlar üzerine temellenmiş değildir. Bu nedenle de güzel ile iyi kavramı aynı olmayıp birbirlerinden farklıdır. Ayrıca onun için güzel ile iyi kavramlarının farklı olmasının bir nedeni de güzelin haz veren şey, iyinin ise değer verilen, onaylayanın yani insanın nesnel bir değer yüklediği şey olmasıdır.²³

Kant'a göre güzel dediğimiz nesne, gerçekleştirilmesi beklenen belirli bir amacın nesnesi değildir. Çünkü güzelin kendi dışında bir amacı yoktur. Böyle bir amaç olması durumunda duygumuz bir ilgiyle bağlanacaktır. Bu ise, güzelin özelliği olan ilgisiz bağlanma ile bağdaşmayacaktır. Zira güzelden hoşlanmanın özü bir şeyden özgür olmaktır.²⁴ Ancak, ahlak yasasına duyduğumuz saygıdan dolayı, iyi de duyduğumuz haz özgür değildir. Çünkü ahlak yasasının konuştuğu yerde artık ne yapmamız gerektiğini seçme özgürlüğüne

19 İmmanuel, Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, (çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul 2011, s. 61..

20 Kant, *a.g.e.*, s. 58.

21 Kant, *a.g.e.*, s. 59.

22 Kant, *a.g.e.*, s. 60; Taylan Altuğ, *Kant Estetiği*, Payel Yayınları, İstanbul 2007, s. 71.

23 Kant, *a.g.e.*, s. 61.

24 Kant, *a.g.e.*, s. 56.

sahip değiliz. Oysa estetik yargı, yansız ve özgürdür. İyi ise, ahlak yasasında bir norm olarak Sokrates ve Platon'da olduğu gibi mevcut amaca uygun olan şeydir. Bu nedenle iyiden duyulan hoşlanma daima nesnenin hizmet ettiği bir amaç kavramıyla bağlantılıdır. Bu yüzden de iyiden duyulan hoşlanma özgür bir hoşlanma değildir.²⁵ Buna karşın güzel için bir amaç söz konusu değildir.

Güzel kavramı tanımlanırken Antikçağ filozoflarında güzelin aynileştirildiği diğer bir estetik değer de *yararlı* kavramıdır. Antikçağ düşünürleri güzel ve yararlı kavramlarını birbirleriyle bağıntılı bir şekilde kullanmış, güzel kavramını tanımlamada onun yararlı ve kullanışlı olması bir öge olarak ele alınmıştır. Yukarıda yer verdiğimiz Sokrates ile Aristippos arasında geçen diyalogta Sokrates: *Bir şeye elverişli olan her şey iyi ve güzeldir. Bir şeye elverişli olmayan her şey ise kötü ve çirkindir*, görüşünü savunuyordu. Dolayısıyla o, bir şeyin güzel olmasını, o şeyin elverişli ve kullanışlı olmasına yani faydalı olup olmadığına bağlıyordu. Ona göre bir şeyin iyi ve güzel ya da kötü ve çirkin olması, o şeyin iyi ve güzel ya da kötü ve çirkin olan bir şeyin nedeni olmasına bağlıdır. Buna göre bir şeyin iyi ve güzel ya da çirkin ve kötü olması sonuçları açısından ortaya çıkar. Örneğin, hastalık ve sağlığı ele aldığımızda, ilk anda hastalık kendi başına kötü ve çirkin; sağlık ise iyi ve güzeldir. Yiyilip içilen şeyler de sağlığa bir katkıda bulunursa iyi ve güzel, hastalığa sebep olursa kötü ve çirkin olarak değerlendirilir. Oysa bozgunla sonuçlanacağı belli olan bir savaşa sağlıklı ve güçlü olan birisi katılarak ölüp gidebilir. Zayıf ve hasta olduğu için katılmayan kurtulur. Buna göre hastalık ve sağlık kimi zaman iyi ve güzel ya da yararlı iken, kimi zamanda kötü ve çirkin ya da zararlı olabilir.²⁶

Sokrates iyi ve güzeli yararlı olanla aynileştirirken bunun genel geçer bir olgu olmadığını; çünkü birisi için yararlı ve güzel olan şeyin bir başkası için zararlı ve çirkin olabileceğini belirtir. Dolayısıyla ona göre bir şey kimin işine yarıyorsa ona göre o iş, iyi ve güzeldir.

Sokrates: Güzel dediğin bir beden, bir eşya ya da başka bir şey her bakımdan güzel olabilir mi?

Euthydemos: Zeus adına olamaz.

Sokrates: Bir şey hangi konuda yararlıysa orada kullanılması bakımından güzel değil midir?

Euthydemos: Elbette.

Sokrates: Bir şey kullanıldığı yerin dışında başka bir şey için güzel olabilir mi?

25 Altuğ, *a.g.e.*, s. 69.

26 Ksenophon, *IV. Kitap*, s. 94.

Euthydemos: Başka hiç bir şey için olamaz.

Sokrates: Öyleyse yararlı olan nerede ise, nerede yarıyorsa orada güzeldir.²⁷

Benzer şekilde Platon da Sokrates gibi yararlı ve güzel kavramını *Şölen* diyalogunda aynı anlamda kullanmakta, yararlı olanın aynı zamanda güzel olduğunu ifade etmektedir. Ona göre altın, işe yaradığı yerde güzel, gözlerin güzelliği, görme niteliğinden dolayı güzel, bedeninin güzelliği herhangi bir şeye yaradığından dolayı güzel, hayvanlar, gemiler, arabalar işe yaradıklarından dolayı güzeldir. Bu nedenle çirkin olan, işe yaramayan şeydir. Çünkü bir işin iyi ve kötülüğü ne uğurda yapıldığına bağlıdır.²⁸

Kant ise güzel kavramı ile yararlı kavramını ayırarak güzel kavramını salt bir kavram olarak ele almıştır. Yukarıda yer verdiğimiz gibi güzel ile iyi kavramını ayıran Kant, doğal olarak güzel kavramı ile yararlı kavramını da ayırmıştır. Çünkü güzel ile iyi kavramı ayrıldığı zaman, güzelin yararlı ile ilişkisi ortadan kalkmaktadır. Kant'a göre, yararlı olma bir estetik nesnenin varlığını gerekli kılmaktadır. Örneğin, ekme yararlı bir objedir. Ancak onun yararlı olması için ekmeğin var olması zorunludur. Oysa güzel, bir şeyin varlığıyla ilgili değil, o şeyin tasavvuruyla ilgilidir.²⁹ Dolayısıyla Kant'a göre güzel ve yararlı kavramları bir ve aynı kavramlar değildirler.

Kant'a göre güzel kavramını yararlı kavramından ayıran diğer bir özellik de, güzelliğin bütün ilgi, yarar vb. çıkarılardan uzak olmasıdır. Çünkü Kant'a göre, güzeli belirleyen hoşlanma bütünüyle çıkarımsızdır. Yararlıda ise her zaman, iyide olduğu gibi bir nesneye karşı duyulan ilgi söz konusudur.

Yarar kavramı genelde bağıntılıdır. Bir amaç ile vasıta arasındaki ilişkiyi ifade eder. Çünkü yararlı kavramı, kendiliğinden bir şey değildir. Amaca ulaşınca ihtiyaç giderilmiş olur ve artık vasıta olma değerini de kaybeder. Güzel ise, kendiliğinden güzeldir ve sağladığı avantajdan bağımsız olarak bizde bir haz uyandırır.³⁰ Bütün bunlardan sonra ayrıca, faydalı olduğu halde birçok şeyin güzel olmadığını normal hayatımızda da görmekteyiz. Örneğin, içerisinde sebze ve meyvelerin ekili olduğu bir bahçe faydalı olabilir ancak; estetik bir görüntü vermiyorsa güzel olarak değerlendirilemez. Bir şey güzel olduğu için de mutlaka faydalı olacağı anlamına gelmez. Çok güzel bir manzara onu temaşa eden bir estetik suje için çok güzel olabilir; ama bunun yanında o manzara yararlı olmak zorunda da değildir.

27 Ksenophon, *IV. Kitap*, s. 107.

28 Platon, *Şölen*, s. 31.

29 Tunalı, *a.g.e.*, s. 140.

30 Sena, Cemil, *Estetik Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*, (Birinci Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul 1972, s. 208.

Hemen bütün idealist filozoflar, güzel ile doğruluk-hakikat kavramları arasında da bir ilişki kurmuşlardır. Platon, idealar kuramına paralel olarak güzelliği, kendinden, kendiliğinden olan; kavrama dayanan, kavranan, güzelliklerin kaynağı, varlığıyla bütün şeyleri güzel kılan Mutlak güzel ve duyulur dünyadaki kendilerini aşan, Kendinde Güzel'den dolayı; yani güzel ideasından dolayı güzel olan, O'na katılmakla güzellik kazanan olmak üzere iki şekilde ele alır. Platon, mutlak güzelliği kendiliğinden güzel olarak ifade ettikten sonra onu varlığın özü olarak ifade eder. Ona göre öz ise, varlığın hakikatidir. Bu ise, aynı zamanda metafiziksel güzelliştir. Çünkü varlığın özü güzellikte gerçeğe çıkmakla kavranmaktadır.³¹ Platon Mutlak Güzel anlamında güzel ve doğru-hakikat kavramlarını bir ve aynı görmektedir. Kant ise, güzel ile hakikat kavramının birbirleriyle ilişkisinde güzeli salt bir kavram olarak ele aldığından dolayı, hakikat-doğrulukta güzeli ayırır. Güzeli salt bir kavram olarak ele alan Kant'a göre, güzel ile doğruluk-hakikat arasında hiçbir ilişki yoktur. Onun çıkış noktası güzeli, en önemli özelliği olarak herhangi bir kavrama dayanmaması olarak ele almasıdır. Güzel ona göre, tasavvur edilen ama kavrama dayanmayan şeydir.³² Estetik bir suje adını, kavramını bilmediği bir şeyden haz duyabilir, hoşlanabilir. Çünkü güzel duyuyla ilgilidir. Kavram ise, mantıksal-bilgisel bir yargıdır; yani zihinle ilgilidir. Doğruluk-hakikatte kavramsal olduğu için, yani zihinle ilgili mantıksal-bilgisel olduğu için güzelle ilgisi yoktur. Örneğin bir mimari yapı olan bir köşkü seyredirken, estetik suje ondan hoşlanabilir, ondan haz alabilir. Ancak ondan haz alması için onun bilgisine; yani yapılış tarihi, kullanılan motiflerin ne olduğu, mimari özellikleri vs. ihtiyaç yoktur. Çünkü güzel, duyusal, bireysel objelerle ilgilenir. Doğruluk zihinsel, soyut ve aynı zamanda kavramsal bir değerdir.³³ Dolayısıyla güzel ayrı bir değer, doğruluk-hakikat ayrı bir değerdir. Doğru sadece akla seslenir. Her türlü biçimden ve duyulur belirtilerden soyunarak aklın saf fikirlerine dayanır. Güzel ise, görülen, temaşa edilen, tasarlanamayan, ifade edilemeyendir. Doğruluk-hakikat mantık yargısı, güzellik değer yargısıdır.

Kant'ın güzel kavramını diğer estetik değerler olan iyi, yararlı ve doğru-hakikat kavramlarını Antikçağ filozoflarının aksine birbirlerinden ayırması, güzele ayrı bir anlam yüklemesinden, onun güzeli farklı tanımlamasından kaynaklanmaktadır. O, bir nesneyi ya da bir tasarım türünü hiç bir çıkar olmaksızın bir hoşlanma ya da hoşlanmama yetisi olarak tanımladıktan sonra böyle bir hoşlanmanın nesnesini güzel olarak niteler. Kant burada güzelin ne olduğunu estetik yargının çözümlenmesiyle ortaya koymaya çalışmaktadır.

31 Platon, *Şölen*, s. 75-76.

32 Kant, *a.g.e.*, s. 61.

33 Tunalı, *a.g.e.*, s. 138.

Çünkü estetik yargı ona göre, güzelden duyulan hazdan önce gelir ve estetik sürecin taşıyıcısıdır.³⁴ Ona göre güzellik kavramının belirlenimi, mantık yargılarının bağlı bulunduğu kategoriler içinde mümkün olabilir. Bu nedenle o, güzellik yargısını nitelik, nicelik, bağıntı ve modalite olmak üzere dört kategoride incelemiştir.

Kant güzeli, ilk olarak nitelik bakımından ele alıp incelemektedir. Nitelik bakımından güzel, hiçbir yarar gözetmeksizin, çıkarsız olarak hoşla giden şeydir. Beğeni yargısının nitelik bakımından ilk özelliği onun estetik bir yargı olmasında yatmaktadır. Bir nesneyi güzel diye nitelendirdiğimizde, bu nitelmemizi bilgi ile ilgi içine koymayız. Bunun tersine bu nitelmemizi hayal gücünün aracılığıyla öznenin hoşlanma ya da hoşlanmama duyguları ile ilgi içine koyarız. Bu nedenle de estetik yargı, kaynağını öznedede bulur. Beğeni yargısı bir bilgi yargısı olmayıp estetik bir yargıdır. Estetik yargıdan, beğeni yargısını belirleyen şeyin yalnız öznel olabileceği anlaşılır. Bu nedenle estetik yargılar öznelken, mantık yargıları nesneldir. Estetik bir yargı olan beğeni yargısını belirleyen şey, hoşlanma ya da hoşlanmama duygusudur.³⁵

Nitelik yönünden güzeli belirleyen ikinci ilke ise, güzelden duyulan hoşlanmanın bütünüyle yarar ve çıkardan uzak olmasıdır ki, biz bu konuyu güzelin yararlı olanla ilişkisi konularında işlediğimizden dolayı burada tekrar değinmeyeceğiz. Ancak şunu söyleyebiliriz ki beğeni, bir nesneyi ya da bir tasarım türünü hiçbir çıkar olmaksızın bir hoşlanma ya da hoşlanmama yoluyla yargılama yetisidir. İşte böyle bir hoşlanmanın nesnesine de güzel denir.

Kant'ın güzeli incelediği ikinci kategori ise, nicelik yönünden olup, güzelin herkesin hoşuna giden şey olduğudur. Burada Kant, güzeli öznel bir yargı olmasına karşın onun genel bir yargı olduğu üzerinde durmuş, güzelle ilgili beğenme yargısının hoşlanma ya da hoşlanmama duygusuna karşın bu yargıya bir genellik yüklemiştir. Bunu, beğeni yargısını nitelik yönünden incelediği ve güzeli bütünüyle çıkarsız bir hoşlanmanın nesnesi olarak gördüğü düşüncesine dayandırmaktadır. Örneğin, kişinin bir nesneden hoşlanması, onu güzel olarak nitelendirmesi; bu hoşlanma da çıkar ve ilgiden bağımsız, öznenin herhangi bir eğilimi üzerine dayanmıyor, güzel yargısında bulunan özne, kendini nesneye bağladığı hoşlanma açısından bütünüyle özgür olarak duyumsuyor ve bu hoşlanmanın zemini yalnızca öznenin bağlı olduğu özel koşullara dayanmıyorsa, bu durumda güzel yargısında bulunan özne, bu güzel nitelmesini başka herkes için de varsayabileceği bir temel olarak görmelidir.³⁶

34 Kant, *a.g.e.*, s. 69

35 Bozkurt, Nejat, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Asya Kitabevi, Bursa 2000, s.128.

36 Kant, *a.g.e.*, s. 63.

Burada güzel, sanki nesnenin bir belirlenimi imiş ve verilen yargıda mantıksal yargıymış gibi olacaktır. Bu yönüyle beğeni yargısı, yani herkes için geçerliliğin varsayılabilmesi özelliği ile beğeni yargısı mantık yargısıyla benzerlik taşımaktadır. Ancak güzeldeki bu geçerli evrensellik, mantık yargılarında olduğu gibi bir kavrama dayanmaz. Kant'a göre beğeni yargısı, tüm çıkardan yalıtılmanın bilinci ile herkes için geçerlilik isteminde bulunmalı ve bunu da nesnelere dayalı evrenselliğe bağlı olmaksızın yapmalıdır. Çünkü güzel olan, kavram olmaksızın evrensel olarak haz veren şeydir.³⁷

Kant'a göre bağıntı açısından güzel, ereksiz bir ereklilik olarak kendi dışında hiçbir ereği bulunmadan hoş giden şeydir. Burada güzellik, belirli bir erek düşünmeksizin, bir şeydeki amaç ve uyumun yalnız biçimini algılamaktır. Kant güzelliği, bir erek tasarım olmaksızın nesnede algılanması bakımından bir nesnenin ereğe uygun olmasının biçimi olarak görür. Çünkü bir nesneyi seyrettiğimiz zaman öyle bir ruh halini alırız ki, bu ruh hali o nesneyi seyretmekten başka bir ilginin ereksel olmadığı bir hal olarak görünür. Yine bir sanat yapıtı ya da başka bir şey olsun, onu alımlarken ondaki amaç ya da erek ne olursa olsun, onu düşünmeden yalnızca ondan haz alırız. İşte buradaki ereksellik nesneyi seyretmek için seyretmektir. Bu ise, hayal gücü ile anlık arasındaki özgür oyunu kavramaktan başka bir şey değildir.³⁸

Kant'a göre, bir şeyin güzel olarak nitelendirilmesi için o şey hakkında düşüncemizin şu ya da bu şartı yerine getirmesi gerekmez. Çünkü güzellik de bir uyum, ereklilik, amaçlılık varsa da amaç yoktur. Örneğin, bir araba ustası arabayı yaparken, onu şekillendirirken bunu bir amaçla, bir ereklilikle yapar ve bunun için de araba ustasının kafasında önceden şekillenmiş bir bilgi ve bir arabanın nasıl olması gerektiği hususunda belli ölçütler vardır. Çünkü bir şeyin yetkinliği hakkında bir yargıya varmak için o şeyin hakkında bir fikrimizin olması gerekir. Oysa güzellik için bu söz konusu değildir. Bu nedenle Kant güzeli, özgür güzellik ve salt bağlı güzellik olmak üzere ikiye ayırır.

Ona göre özgür güzellik, nesnenin ne olması gerektiği hususunda hiçbir kavramı varsaymayan güzelliktir. Bu, şu veya bu şeyin kendisi için kalıcı güzelliğidir. Örneğin, çiçekler özgür doğa güzellikleridir. Bir botanikçi bir çiçeğin nasıl bir şey olması gerektiği, bitkilerdeki üremenin nasıl olduğu vb. şeyleri bilebilir. Ancak bir botanikçi çiçeğin güzelliği ile ilgili bir estetik yargıda bulunurken onun bu doğa ereğini dikkate almaz, bu amacını düşünmez. Yargısının temelinde hiçbir şekilde eksiksizlik, hiçbir ereksellik yoktur. Çünkü bir şeyle ilgili beğenimizde ya da onu güzel bulduğumuzda, o şeyin biçiminin

37 Kant, *a.g.e.*, s.72.

38 Bozkurt, *a.g.e.*, s.137

öğeleri arasındaki uyumu ifade etmiş oluruz. Bu uyum ise, a priori hiçbir fikirle belirlenmemiştir. Bu, hayal gücü ile anlık arasında o anda kurulan özgür bir oyundur.³⁹

Salt bağlı güzellik ise, nesnenin ne olması gerektiği hususunda bir kavramı ve nesnenin ona göre eksiksizliğini varsayan güzelliktir. Bu ise, bir kavrama bağlı koşullu güzellik olarak tikel bir ereğin kavramının altında duran nesnelere yüklenen güzelliktir.⁴⁰ Örneğin bir insanın, bir atın, bir yapının -bu bir kilise, saray vb. şey olabilir- güzelliği için onun ne olmasını gerektiren bir erek kavramını varsayar. Oysa ona göre, güzellikten hoşlanma, hiçbir kavram varsaymayan ama nesnenin düşünülmemesini değil verilmesini sağlayan tasarım ile dolaysızca bağlı olan hoşlanmadır. Eğer güzellik bir ereğe bağlı kalır sınırlandırılırsa, bu durumda özgür bir beğeni yargısı olmayacaktır.⁴¹ Sonuçta Kant'a göre bağintı açısından güzellik, bir ereğin tasarımı olmaksızın, kendinde algılandığı sürece bir nesnenin erekselliğinin biçimidir.

Kant'a göre modalite açısından güzellik ya da beğeni yargısı, zorunlu bir yargıdır. Zorunlu yargı, karşıtı düşünülme-yen yargıdır. Ona göre buradaki zorunluluk pratik ve kuramsal yargıdaki zorunluluktan farklıdır. Estetik yargı, nesnel bir bilgi yargısı değildir. Dolayısıyla bu zorunluluk belirli kavramlardan türetilemez. Beğeni yargısı öznel bir temele dayandığından öznel-dir. Bu yönüyle o, salt duyulur bir hoşlanmaya dayanarak verilen yargılardan ayrılır. Kant'a göre, beğeni yargılarının bilgi yargıları gibi nesnel bir ilkesi olsaydı, bu ilkeye dayanarak yargıda bulunan estetik özne, bu yargının saltık ve koşulsuz bir zorunluluğa sahip olmasını isteyecektir. Buna karşın salt duysal hoşlanmanın yargıları gibi hiçbir ilkeleri olmasaydı, bu durumda da onlarla ilgili hiçbir zorunluluk düşünülme-yenecekti. Bu nedenle beğeni yargıları, ne birinciler gibi nesnel, saltık ve zorunludurlar, ne de ikinciler gibi zorunluluktan yoksundurlar.⁴² Kant, bu durumu "ortak duygu fikrini" ortaya atarak çözmeye çalışmaktadır.

Kant'a göre, beğeni yargılarının öznel bir ilkesi olmalıdır. Bu ilke, hoş giden ya da gitmeyen, her şeyi kavramlara dayanmadan duyguya dayanarak genel-geçer kılmalıdır. Bu ise, yalnız ortak bir duygu olabilir. "*Bir şeyin güzel olduğunu onlar yoluyla bildirdiğimiz tüm yargılarda hiç kimsenin başka görüşlerde olmasına izin vermeyiz; gene de yargımızı kavramlar üzerine değil, ama yalnızca duygumuz üzerine dayandırarak; ki bunu öyleyse kişisel bir duygu ola-*

39 Kant, *a.g.e.*, s. 84.

40 Kant, *a.g.e.*, s. 83.

41 Kant, *a.g.e.*, s. 85.

42 Kant, *a.g.e.*, s. 93.

*rak değil, ama “ortak” bir duygu olarak temele koyarız.*⁴³ Kant’a göre, bu ortak estetik duygu bütün insanlarda vardır ve beğeni yargılarının genel-geçerliliği de bu ortak estetik duyguya dayanır. Bu nedenle bir şeyin güzel olduğunu söylediğimizdeki, bu yargımız kavramlara değil de duygularımıza dayansa da, hiç kimsenin bu şeyle ilgili bizden başka bir yargıda bulunmasına izin vermeyiz. Çünkü bu duyum, benim öznel duyumum olmayıp bütün insanlar için ortak bir duyumdur. Bu ortak duyum hiçbir şekilde deneye tabi tutulamaz.⁴⁴ Bu ortak duygu a priori bir ilke olup, beğeni yargılarının genel geçerliliğini sağlar. Kant, herkesin bizim yargılarımızla uyuşabileceğini değil, uyuşması gerektiğini öne sürer. Çünkü Ona göre, bir beğeni yargısında düşünülen evrensel onayın zorunluluğu bir öznel zorunluluktur. Ancak bu öznel zorunluluk, bir ortak duyuya varsayımı altında nesnel olarak tasarımıdır.

Bütün bunlardan sonra diyebiliriz ki Kant, güzeli, hoşlanma yönüyle iyi olandan, hoş olandan ve yararlı olandan farklı olarak tümüyle çıkarısız hoşlanma; kavram olmaksızın bir evrensel hoşlanmanın nesnesi olarak tasarımı, kavram olmaksızın evrensel haz veren; bir nesnenin, bir ereğin tasarımı olmaksızın kendinde algılandığı sürece erekselliğinin biçimi olan, herhangi bir kavram olmaksızın zorunlu bir hoşlanmanın nesnesi olarak bilinen bir şey olarak tanımlayıp açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle de o, güzeli sübjektif bir ilkeye dayandırmayıp estetik bir değer olan güzel duygusunun objektif olduğu sonucuna varır. Buna göre Kant için bir nesneyi güzel olarak nitelirmede o nesneye herhangi bir harici nitelime yapmayız. Çünkü güzel olarak nitelenen bir nesnenin güzelliği bizzat onun zatındadır. Dolayısıyla bir estetik nesnenin güzelliği onu algılayan, tecrübe eden estetik suje tarafından yüklenmeyip, bizzat estetik nesnenin kendisinde güzelliğin var olduğudur. Bundan dolayı da Kant için her estetik suje, aynı şekilde estetik nesneyi güzel olarak algılayabilmektedir. Kant bu konudaki düşüncelerini güzel kavramı ile hoş kavramı arasında ayırım yaparak temellendirmeye çalışır. Ona göre hoş kavramı, kaynağı duyusal olana, kişisel eğilimlere dayanır. Bunlar üzerinde de hiçbir tartışma yapılamaz. Her hoşlanma, hoşlanan suje için haklıdır.⁴⁵ Güzelde ise, bu durum tamamen farklıdır. Eğer bir estetik suje bir müzik parçasını dinlediğinde; “Bu bana göre güzeldir.” diye bir estetik yargı ifade ediyorsa, bu çok gülünç bir durumdur. Çünkü bir estetik nesne, yalnız kendisini deneyimleyen estetik sujeye hoş geliyorsa, bu güzel değildir. Eğer bir şeyin güzel olduğunu bir yargı olarak ifade ediyorsak, bu yargımız yalnız bizim için değil bütün insanlar için de geçerlidir ve onların da bu estetik nesneyi güzel bulmalarını beklememiz

43 Kant, *a.g.e.*, s. 95.

44 Kant, *a.g.e.*, s. 95; Bozkurt, *a.g.e.*, s. 134.

45 Kant, *a.g.e.*, s. 67.

gerekir.⁴⁶ Ona göre insanların subjektif dedikleri güzel duygusu değil, hoş duygusudur. Çünkü hoş kavramı yani bir estetik sujenin estetik bir nesneyi güzel bulması, o estetik nesnenin estetik sujenin hoşuna gitmesiyle ilgilidir. Çünkü estetik suje bir estetik nesneden hoşlanırsa onu güzel olarak ifade eder. Hoş duygusu da güzellik gibi zihinle ilgili olmayıp duyularımızla ilgili bir kavramdır. Bir estetik sujenin haz aldığı şeyler aynı zamanda o estetik sujenin hoşuna giden şeylerdir. Ancak burada ortaya çıkan sorun güzel kavramının yalnızca haz veren ve hoşla giden şeylere indirgenip indirgenemeyeceğidir. Güzel her zaman haz verebilir veya hoş olabilir. Bununla birlikte her zaman hoşla giden ve haz veren asla güzel olmak zorunda değildir.

Hoş olan şey, herhangi bir estetik özneye haz veren şey demektir. Güzel ise, salt olarak hoşla giden şeydir. Hoş, Kant'a göre, iyi ve yararlıda olduğu gibi duyumsal hoşlanma sağlar. Güzel ise, her zaman, her yerde, her türlü ilgiden bağımsız hoşlanma sağlar. Güzel salt seyirseldir. Güzel, estetik nesnenin var oluşu karşısında kayıtsız kalan yargıdır. Ancak ilgiden bağımsız olan hoşlanma güzel ve estetik bir hoşlanmadır. Çünkü ilgiden bağımsız olma, estetik değerin belirlenimidir.⁴⁷ Güzelden duyulan haz, ilgiden bağımsız olduğundan aynı zamanda özgür bir haz almadır.

Hoştan duyulan haz, eğilim ile, güzelden duyulan haz, yeğleme ile ilgilidir. Çünkü hoşlanma, yargılarımızın nesnesine ilişkin olarak nesneyi yeğleme ya da yeğlememe arasında seçme yapabileceğimiz tek durumdur. İnsanın karmaşık akılsal-duyusal yönü göz önüne alındığı zaman, insan için mümkün en özgür seçme de budur. Hoşta ise, doğal eğilimlerimiz bizi bir nesneyi seçmeye zorlayacaktır. Dolayısıyla hoştan duyulan haz özgür olmayacaktır. İster bir arzuyu ön gerektirsin, isterse bir arzu meydana getirsin her ilgi, onaylamamızın belirleyici temeli olarak nesne hakkındaki yargımızın özgür olmasına izin vermez.

Kant'a göre hoş kavramı, estetik sujenin kendisine ait öznel yargısıdır. Güzel kavramı ise, örtük tümellik iddiası taşır. Hoş kavramın hakkındaki yargılarımız hiçbir tümel geçerlilik iddiası taşımaz. İnsanın öznel duygusuna dayanarak estetik nesnelere hoşlandığını bildirdiği yargısı, tamamen onun kişisel, öznel ve mizacı ile ilgili yargısı olduğundan tümelleştirilemez. Örneğin bir kişinin bir estetik nesne hakkında ifade ettiği, bu bir kitap olabilir, şarkı, şiir olabilir, "Bu nesne hoştur," yargısı doğru değildir. Doğrusu hakkında estetik yargıda bulunduğu nesne için "Bu benim için hoştur." ya da "Bana göre bu hoştur" yargısı olmalıdır. Bu, bir nesne hakkında birisi hoşlanırken

46 Kant, *a.g.e.*, s. 64.

47 Kant, *a.g.e.*, s. 60.

başkalarının bu nesneden hoşlanmayabileceği düşüncesi temeline dayanmaktadır. “Zevkler ve renklerin tartışılmayacağı” sözü hoş kavramı için geçerlidir. Çünkü hoşlanmada estetik yargıların tartışılması yersizdir. Hoşa giden yargılar görelî ve ilinekseldir, asla tümel değildir. Diğer taraftan hoşa giden yargılar yine tikel ve özeldir ve her zaman hoşla ilgili yargılara örtük olarak “bir bana göre” ibaresi eşlik eder.⁴⁸ Buna karşın güzel, tümellik iddiası taşıdığından estetik süjenin kendi beğenisine uygun bir şeyi, - görülen bir yapı, giyilen bir elbise, dinlenen bir müzik vb. olabilir- “Bu bana göre güzeldir.” derse, bu çok komik ve saçma olur. Çünkü güzel bir nesneye, yalnız kendi hoşumuza gittiği için güzel demeyiz. Bir nesneyi güzel bulduğumuzda başkalarının da bizim duyduğumuz hoşlanmayı duymalarını bekleriz; yalnızca kendimiz için değil ama herkes için yargıda bulunur ve sonra da güzellikten şeylerin özelliğiymiş gibi söz ederiz.

Sonuç

Estetik biliminin konusunu oluşturan güzellik, var olmasıyla başlayan süreçte estetik bir süje olan insanın karşılaşmış olduğu, tecrübe ettiği estetik bir nesneyi anlamlandırma çalışması sonucu ortaya çıkmış bir değerdir. Bu nedenle bilimsel bir bilim dalı olarak olmasa da güzellik değeri ile ilgilenme, insanın var olması ile başlamıştır. Bununla birlikte düşünce tarihinde güzellik değerini felsefi bir biçimde ilk olarak ele alıp inceleyen filozof Platon’dur. Platon, çeşitli dönemlerinde o dönemdeki düşüncelerinin etkisiyle güzelle ilgili tek bir tanımlama ortaya koymamış, güzeli diğer estetik değerler olan iyi, yararlı, hoş ve doğru-hakikat gibi kavramlarla birlikte ele alıp incelemiş hatta zaman zaman bu değerleri birbirleri ile aynı anlamda kullanmış, güzeli diğer estetik değerlerle aynileştirmiştir. Kant ise hem Antikçağ düşünürlerinin hem de sonraki dönem birçok filozofun aksine güzeli salt bir kavram olarak ele almış, diğer estetik değerlerden tamamen ayırmıştır. Bu ayırımın sonucunda da güzellik değerinin estetik süjede objektif bir şekilde meydana geldiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yönüyle de sonraki dönemlerde *zevkler ve renkler tartışılmaz* şeklinde klişeleşen güzelliğin sübjektif olduğu tezine karşı çıkmış, tartışılmaz olanın, sübjektif olanın güzellik değeri değil de hoş kavramı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla ona göre birbirleri ile ilişkisi olan estetik değerler iyi, hoş ve yararlı kavramları olabilir; ancak güzel kavramı bunlardan tamamen bağımsız, bizzat estetik nesnenin kendi zatında bulunan bir özelliktir. Bu nedenle estetik süjenin bir nesneyi güzel bulmasında estetik süje ile ilgili hiçbir özelliğin katkısı yoktur. Çünkü güzellik bizzat estetik nesnenin kendisinde vardır.

48 Altuğ, a.g.e, s. 80.

Kaynakça

- Altuğ, Taylan, *Kant Estetiği*, Payel Yayınları, İstanbul 2007.
- Arat, Necla, *Etik ve Estetik Değerler*, Telos Yayınları, İstanbul 1996.
- Birgit, M. Katrser, “On Aesthetics and Sensation, Reading Bumgarten With Leibniz With Deleuzcon”, Erişim Tar: 11.01.2013, www.esrbeticatijdschrift.nl.
- Bozkurt, Nejat, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Asya Kitabevi, Bursa 2000.
- Gürel, Peyami, “Estetik’i Doğru Anlama Üzerine”, Erişim Tar: 21.01.2012, www.makaleler.Wordt_press.com
- Herder, Johann Gottfried, *Selected Writings On Aesthetics*, Princeton University Press, New Jersey, USA 2006.
- Kai Hammermeister, *German Aesthetic Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge 2002,
- Kant, İmmanuel, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, (çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul 2011.
- Ksenophon, *Sokrates’ten Anılar*, (çev. Candan Şentuna), (2. Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.
- Özden, H. Ömer, “Helenizm Öncesi Yunan Felsefesinde Güzellik Anlayışları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:17, Erzurum 2002.
- Platon, *Devlet*, (çev. Nurten Koç), Kavram Yayınları, İstanbul 2011.
- _____, *Phaidon*, (çev. H. Ragıp Atademir- Kemal Yetkin), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001.
- _____, *Şölen*, (çev. Birdal Akar), Şule Yayınları, İstanbul 2009.
- _____, *Timaios*, (çev. Erol Günay- Lütfü Ay), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001.
- Shusterman, Richard, “Some Aesthetics: A Disciplinary Proposal”, *Journal of Aesthetics And Art Criticism*, Volume: 20, 1999.
- Sena, Cemil, *Estetik Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*, (Birinci Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul 1972.
- Şimşek, İsmail, *Dinin Estetik Boyutu*, Etüt Yayınları, Samsun 2014.
- Tunalı, İsmail, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.